

Mezinárodní právo soukromé Evropské unie

(NAŘÍZENÍ ŘÍM I, NAŘÍZENÍ ŘÍM II,
NAŘÍZENÍ BRUSEL I)

NADĚŽDA ROZEHNALOVÁ
JIŘÍ VALDHANS
KLÁRA DRLIČKOVÁ
TEREZA KYSELOVSKÁ

Wolters Kluwer
Česká republika

MEZINÁRODNÍ PRÁVO SOUKROMÉ EVROPSKÉ UNIE

(NAŘÍZENÍ ŘÍM I, NAŘÍZENÍ ŘÍM II,
NAŘÍZENÍ BRUSEL I)

Mezinárodní právo soukromé Evropské unie

(NAŘÍZENÍ ŘÍM I, NAŘÍZENÍ ŘÍM II,
NAŘÍZENÍ BRUSEL I)

NADĚŽDA ROZEHNALOVÁ
JIŘÍ VALDHANS
KLÁRA DRLIČKOVÁ
TEREZA KYSELOVSKÁ

Wolters Kluwer

Česká republika

Vzor citace: ROZEHNALOVÁ, N., VALDHANS, J., DRLIČKOVÁ, K., KYSELOVSKÁ, T. *Mezinárodní právo soukromé Evropské unie (Nařízení Řím I, Nařízení Řím II, Nařízení Brusel I)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 448 s.

Autoři jednotlivých kapitol:

prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc.: kapitoly I, II.1, II.2, III.1, III.2.1 až III.2.5, III.2.9, III.2.10

JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D.: kapitoly II.3, III.2.6, III.2.7 s výjimkou části Příslušnost u spotřebitelských smluv, III.2.8

JUDr. Klára Drličková, Ph.D.: kapitoly III.2.6 – Příslušnost ve věcech smluv nebo nároků ze smluv, III.2.11 – Uznání a výkon, III.2.12, III.3

JUDr. Bc. Tereza Kyselovská: kapitoly III.2.7 – Příslušnost u spotřebitelských smluv, III.2.11 – Uznání a výkon, IV

© prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc., JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D.,
JUDr. Klára Drličková, Ph.D., JUDr. Bc. Tereza Kyselovská, 2013

ISBN 978-80-7478-016-5 (váz.)

ISBN 978-80-7478-003-5 (e-pub)

OBSAH

Seznam zkratk	9
Kapitola I. Evropský justiční prostor ve věcech civilních	15
I.1 Úvod – mezinárodní právo soukromé, evropské právo, unifikace, evropské mezinárodní právo soukromé	16
I.2 Řím – Maastricht – Amsterdam – Nice – Lisabon	24
I.3 Zdroje a oblasti právní úpravy evropského mezinárodního práva soukromého a procesního	32
I.4 Interpretace evropského mezinárodního práva soukromého a předběžná otázka	40
Kapitola II. Určení rozhodného práva pro závazky smluvní a mimosmluvní	47
II.1 Nakládání s právem aneb ne vše je unifikováno	48
II.1.1 Obecně	49
II.1.2 Aplikace kolizních norem ex officio, nebo na návrh strany	51
II.1.3 Skutečnost, nebo právo?	52
II.1.4 Výklad a použití cizího práva povolaného kolizní normou	54
II.2 Nařízení Řím I – základ unifikace závazků ze smluv	57
II.2.1 Charakteristika úpravy	58
II.2.2 Historie aneb od úmluvy k nařízení	61
II.2.3 Vztahy nařízení k dalším normám	63
II.2.4 Působnost nařízení	66
II.2.5 Rozhodné právo a jeho limity	82
II.2.6 Volba práva – základní institut kolizního smluvního práva	85
II.2.7 Náhradní hraniční určovatel	104
II.2.8 Veřejný pořádek, imperativní normy, výhrada veřejného pořádku	120
II.2.9 Existence souhlasu, materiální a formální platnost	131
II.2.10 Meze obligačního statutu	136
II.2.11 Otázky týkající se vztahu dlužník – věřitel – třetí osoba	141

II.3 Nařízení Řím II – základ unifikace mimosmluvních závazků	148
II.3.1 Charakteristika úpravy	150
II.3.2 Historie Nařízení Řím II	153
II.3.3 Vztahy Nařízení Řím II k dalším normám	154
II.3.4 Působnost Nařízení Řím II	158
II.3.5 Právo rozhodné a jeho limity	164
II.3.6 Volba práva	166
II.3.7 Obecné pravidlo	169
II.3.8 Odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku	174
II.3.9 Nekalá soutěž a jednání omezující volnou hospodářskou soutěž	177
II.3.10 Škoda na životním prostředí	182
II.3.11 Porušení práv duševního vlastnictví	182
II.3.12 Protestní akce v kolektivním vyjednávání	183
II.3.13 Bezdůvodné obohacení	185
II.3.14 Jednatelství bez příkazu	187
II.3.15 Předsmělní odpovědnost	187
II.3.16 Dopad rozhodného práva	188
II.3.17 Imperativní normy, pravidla bezpečnosti a chování, výhrada veřejného pořádku	190
II.3.18 Další vybrané otázky	194
Kapitola III. Evropské mezinárodní právo procesní	195
III.1 Obecně k problematice mezinárodního práva procesního a evropského práva	196
III.1.1 Úvodní poznámky	197
III.1.2 Mezinárodní pravomoc vs. mezinárodní příslušnost	202
III.2 Nařízení Brusel I – základ úpravy evropského mezinárodního práva procesního	204
III.2.1 Charakteristika úpravy	206
III.2.2 Historie aneb od úmluvy k nařízení a přepracovanému nařízení	208
III.2.3 Působnost a vztahy k dalším normám	211
III.2.4 Základní struktura příslušnosti	220
III.2.5 Obecné pravidlo pro založení příslušnosti soudu	221
III.2.6 Alternativní příslušnost	224

III.2.7 Speciální příslušnost	265
III.2.8 Výlučná příslušnost	285
III.2.9 Příslušnost dohodnutá a podřízení se zahájenému řízení	292
III.2.10 Další upravené otázky	304
III.2.11 Uznání a výkon rozhodnutí	310
III.2.12 Veřejná listina a smír	359

III.3 Další nařízení upravující uznání a výkon ve věcech

občanských a obchodních	363
III.3.1 Nařízení o evropském exekučním titulu	364
III.3.2 Nařízení o evropském platebním rozkazu	387
III.3.3 Nařízení o drobných nárocích	399

Kapitola IV. Elektronizace a její vliv na vybrané aspekty evropského mezinárodního práva soukromého a procesního

IV.1 Úvod	412
IV.2 Vybrané aspekty vztahu elektronizace a evropského mezinárodního práva soukromého a procesního	416
IV.3 Vliv elektronizace na kolizní a procesní problematiku smluvních závazků	421
IV.4 Vliv elektronizace na kolizní a procesní problematiku mimosmluvních závazků	433

O autorech	440
Rejstřík	442

SEZNAM ZKRATEK

Amsterodamská smlouva	Amsterodamská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii, Smlouvy o založení Evropských společenství a některé související akty, vstup v platnost 1. května 1999
Bruselská úmluva	Bruselská úmluva o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních, přijata v roce 1968, vstup v platnost v roce 1973
CFR	Společný referenční rámec (Common Frame of Reference)
DCFR	Návrh Společného referenčního rámce (Draft Common Frame of Reference)
ĚŘ	zák. č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád)
ES	Evropská společenství nebo Evropské společenství
EU	Evropská unie
EU/ES	Evropská unie/Evropská společenství
ESVO	Evropské sdružení volného obchodu
Evropská úmluva	Vyhláška ministra zahraničních věcí ze dne 3. srpna 1964 č. 176/1964 Sb., o Evropské úmluvě o obchodní arbitráži
FIDIC	Mezinárodní federace konzultačních inženýrů (Fédération Internationale Des Ingénieurs-Conseils, International Federation of Consulting Engineers), která vydává smluvní podmínky užívané v mezinárodní stavební praxi

INCOTERMS	Mezinárodní obchodní termíny vydávané Mezinárodní obchodní komorou v Paříži, poslední verze z roku 2010
Jenardova zpráva	Report on the Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgements in Civil and Commercial matters (signed in Brussels, 27 September 1968) by P. Jenard, Official Journal of the European Communities No C 59/8
Lisabonská smlouva	Smlouva o fungování Evropské Unie, vstup v platnost 1. prosince 2009, také citována jako SFEU
Luganská úmluva	Úmluva o příslušnosti a uznání a výkonu soudních rozhodnutí podepsaná v Luganu 16. 9. 1988
Maastrichtská smlouva	Smlouva o Evropské unii, vstup v platnost 1. ledna 1993, <i>Úř. věst. C 83, 30. 3. 2010, s. 361—366</i> , v textu citována také jako SEU
MPS	Mezinárodní právo soukromé
Nařízení Brusel I	Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech
Nařízení o EPR	Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 ze dne 12. prosince 2006, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu
Nařízení o evropském exekučním titulu	Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 ze dne 21. dubna 2004, kterým se zavádí evropský exekuční titul pro nesporné nároky

Nařízení o evropském platebním rozkazu	Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 ze dne 12. prosince 2006, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu
Nařízení o drobných nárocích	Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 ze dne 11. července 2007, kterým se zavádí evropské řízení o drobných nárocích
Nařízení Řím I	Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008, o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy
Nařízení Řím II	Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 ze dne 11. července 2007, o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy
Newyorská úmluva	Vyhláška ministra zahraničních věcí ze dne 6. listopadu 1959, č. 74/1959 Sb., o Úmluvě o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů
obč. zák.	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
obch. zák.	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
OHADA	L'Organisation pour l'Harmonisation en Afrique du Droit des Affaires (Organisation for the Harmonization of Business Law in Africa)
o. s. ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
PECL	Principy evropského smluvního práva (Principles of European Contract Law)
PETL	Principy evropského deliktčního práva (Principles of European Tort Law)
původní Nařízení Brusel I	Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech
Red Book FIDIC	Červená kniha smluvních podmínek FIDIC (viz podmínky FIDIC)

Restatement I	Restatement First of the Conflict of Laws, přijatý American Law Institute v roce 1934
Restatement II	Restatement Second of the Conflict of Laws, přijatý American Law Institute v roce 1969
Římská úmluva	Úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, č. 64/2006 Sb. m. s.
Schlosserova zpráva	SCHLOSSER, P.: Schlosser Report 1979, No C 59/72 REPORT ON THE 1968 BRUSSELS CONVENTION on the Association of the Kingdom of Denmark, Ireland and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters and to the Protocol on its interpretation by the Court of Justice (Signed at Luxembourg, 9 October 1978)
Soudní dvůr / Soudní dvůr EU	Soudní dvůr Evropské unie. Tato zkratka je používána jednotně i pro případy, kdy se v práci hovoří o rozhodnutích, která vydal tehdejší Evropský soudní dvůr.
SES, Smlouva ES	Smlouva o založení Evropského společenství, <i>Úř. věst. C 321E</i> , 29. 12. 2006, s. 327—329
SEU, Smlouva o Evropské unii	Smlouva o Evropské unii, vstup v platnost 1. ledna 1993, jinak také Maastrichtská smlouva
SFEU	Smlouva o fungování Evropské Unie, vstup v platnost 1. prosince 2009, <i>Úř. věst. C 83</i> , 30. 3. 2010, s. 366—388, také citována jako Lisabonská smlouva
Smlouva o založení EHS Společenství	Smlouva o založení Evropského hospodářského sdružení, podepsaná v Římě v roce 1957 Evropské společenství, také ES

TRIPS	Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights)
Úmluva Lugano I 1988	Úmluva o příslušnosti a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech z roku 1988
Úmluva Lugano II 2007	Úmluva o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech z roku 2007
Úmluva o volbě soudu	Úmluva o dohodách o volbě soudu přijatá dne 30. 6. 2005
UNCITRAL	Komise OSN pro právo mezinárodního obchodu (United Nations Commission on International Trade Law)
Vídeňská úmluva	Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí 160/1991 Sb., o Úmluvě OSN, o smlouvách o mezinárodní koupi zboží
Zákoník mezinárodního obchodu	Zákon č. 101/1963 Sb., zákoník mezinárodního obchodu, zrušen k 1. 1. 1992 zákonem č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
Zelená kniha	Zelená kniha o přeměně Římské úmluvy z roku 1980 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy na nástroj Společenství a její modernizaci (Green Paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernisation), COM(2002) 654 final
ZMPSaP	Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním
ZMPS	Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém

ZRŘ Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení
a o výkonu rozhodčích nálezů

Zpráva Report on the Convention on the law applicable
Giuliano–Lagarde to contractual obligations by Mario Giuliano,
Professor, University of Milano (who
contributed the introduction and the comments
on Articles 1, 3 to 8, 10, 12, and 13) and Paul
Lagarde, Professor, University of Paris I (who
contributed the comments on Articles 2, 9,
11, and 14 to 33) Official Journal n° C 282,
31/10/1980 p. 0001–0050.

Evropský justiční prostor ve věcech civilních

I.1 Úvod – mezinárodní právo soukromé, evropské právo, unifikace, evropské mezinárodní právo soukromé	16
I.2 Řím – Maastricht – Amsterdam – Nice – Lisabon	24
I.3 Zdroje a oblasti právní úpravy evropského mezinárodního práva soudního a procesního	32
I.4 Interpretace evropského mezinárodního práva soudního a předběžná otázka	40

Tuzemská literatura

BŘÍZA, P. Evropský Soudní dvůr: Posudek k nové Luganské úmluvě značně posiluje vnější pravomoci Společenství. *Právní rozhledy*. 2006, č. 10. PAUKNEROVÁ, M. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. PAUKNEROVÁ, M. Evropské mezinárodní právo soukromé a procesní – aktuální otázky. *Evropské právo*. 2003, č. 8, s. 1–6. PAUKNEROVÁ, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. *Právní rozhledy*. 2000, č. 9, příloha Evropské právo, s. 1–4. ROZEHNALOVÁ, N., TÝČ, V. *Evropský justiční prostor (v civilních otázkách)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ROZEHNALOVÁ, N., TÝČ, V. K vývoji mezinárodního práva soukromého a procesního ve státech Evropské unie. In *Ročenka evropského práva, sv. IV (1998)*. Brno: Masarykova Univerzita, 2000, s. 165–185. ROZEHNALOVÁ, N., TÝČ, V., NOVOTNÁ, M. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ROZEHNALOVÁ, N. Evropský justiční prostor ve věcech civilních. *Právní fórum*. 2005, č. 2, s. 41–45. ROZEHNALOVÁ, N., TÝČ, V. Vytváření jednotného justičního prostoru v Evropě a české mezinárodní právo soukromé. *Právník*. 1999, č. 10, s. 946–964.

Zahraniční literatura

BARIATTI, S. *Cases and Materials on EU Private International Law*. Oxford: Hart Publishing, 2011. BASEDOW, J. The Effects on Globalization on Private International Law. In BASEDOW, J., KONO, T. *Legal Aspects of Globalization*. The Hague: Kluwer Law International, 1999. BOELE-WOELKI, K., EINHORN, T. *Convergence and Divergence in Private International Law: Liber Amicorum Kurt Siehr*. The Hague – Zürich: Eleven International Publishing – Schulthess, 2010. BOGDAN, M. *Concise Introduction to EU Private International Law*. 2. ed. Groningen: Europe Law Publishing, 2011. DÍAZ, B. C., CZEPELAK, M., BENOT, A. R., VÁZQUEZ, A. R. *Latest Developments in EU Private International Law*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia, 2011. MAYER, P. G. *Europaisches Zivilprozessrecht*. 1. ed. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandlung AG, 2011. ŠTEFANKOVÁ, N., LYSINA, P. *Medzinárodné právo súkromné*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011.

I.1 Úvod – mezinárodní právo soukromé, evropské právo, unifikace, evropské mezinárodní právo soukromé

Mezinárodní právo soukromé a procesní jako právní odvětví, které je součástí vnitrostátního práva, lze vymezit třemi otázkami. Ty zasahují **stěžejní oblasti** dotýkající se zacházení s předmětem právní úpravy, tj. soukromoprávním vztahem s mezinárodním prvkem: „*kde bude spor zažalován*“, „*jakým právním řádem se bude vztah řídit*“ a „*jak bude zacházeno s rozhodnutím soudu*“. Je to „**mezinárodní (cizí, přeshraniční) prvek**“ jako skutečnost rozhodující o tom, že soukromoprávní vztah získává onen rozměr, který vyvolává uvedené otázky. Námi uvedené tři otázky jsou úzce propojeny. Jak? Především je spojuje fórum. Sudiště, fórum, přímo podmiňuje řešení řady otázek: aplikaci procesních norem, určení „státní příslušnosti“ rozhodnutí a tím jeho budoucí zacházení v místě výkonu, zpravidla aplikaci kolizních norem atd. V „ideálním“ případě by neměla nastat situace, že spor bude řešen před soudem státu, se kterým nemá žádný kontakt, a současně bude vztah posuzován podle právního řádu, se kterým nevykazuje žádný vztah.

Uvedené otázky mohou být obecně řešeny z pohledu tří druhů pramenů: **mezinárodních, evropských, unijních a vnitrostátních**. Předmětem této učebnice je posouzení zejména oněch tří uvedených otázek pohledem pramenů evropského unijního práva. Byť se nelze vyhnout zcela pramenům mezinárodním a vnitrostátním a byť v některých částech bude i onen „evropský“ pohled nikoli pohled striktně unijní.

Mezinárodní právo soukromé a procesní a evropské právo.

Uvedení těchto dvou odvětví práva do vzájemné souvislosti naznačuje problematiku, které se budeme v této publikaci věnovat. Vztah lze popsat z pohledu různých znaků či procesů. Lze tak užít uvedení: „*od národního práva k regionálnímu právu*“; „*regionalismus vs. univerzalismus*“; „*evropské jednotné hmotné právo vs. kolizní právo*“; „*evropské kolizní vs. evropské mezinárodní právo procesní vs. národní právní řády*“. A možná lze uvést mnohé další příklady a termíny. Ve všech případech budeme mít pravdu, ve všech případech se dostáváme do situace, kdy popíšeme jen některý z aspektů celé problematiky. Obě disciplíny se totiž setkávají při vytváření tzv. *evropského justičního prostoru ve věcech civilních* a spolupůsobí při jeho naplňování.

Evropský justiční prostor ve věcech civilních má **aspekt ekonomický i právní**.

Ekonomický aspekt evropského justičního prostoru je dán přímou vazbou na jednotný vnitřní trh Evropské unie. Vybudování jednotného vnitřního trhu představuje zásahy v oblasti veřejnoprávní. Jeho naplňování (ve smyslu realizace základních svobod volného pohybu zboží, osob, služeb, kapitálu), které je prováděno navazováním různých právních vazeb a vstupu do právních vztahů zejména smluvního typu, vyžaduje zásahy v rovině soukromoprávní.

Například volný pohyb zboží a služeb se realizuje formou intrakomunitárního obchodu mezi podnikateli z různých členských států, a to na základě smluv. Tedy nástroji soukromého práva. Stejně lze uvést jako příklad u pohybu osob. Důsledkem tohoto pohybu je skutečnost, že tyto osoby ve státě pobytu pracují (a navazují smluvní vztahy se zaměstnavateli), ale také realizují další činnosti a vstupují do smluvních vztahů s jinými subjekty. Samozřejmě také mohou navazovat vztahy v oblasti práva rodinného či i dědického. Rovněž mohou porušovat povinnosti stanovené zákonem v místě svého bydliště, ale i mimo něj.

Bez realizace obchodních a dalších aktivit zůstane jednotný vnitřní trh jen „*prázdnou slupkou*“. Problémy spojené s nevykonáním rozhodnutí soudu jiného členského státu, problematickým zjišťováním pravomoci soudu, komplikacemi při určování rozhodného práva, nutností ověřování veřejných listin znovu a znovu v každém státě, negativně ovlivňují rozvoj přeshraničních ekonomických aktivit. Pokud si obchodníci uvědomují tyto problémy a váží tato rizika, je existence nejednotné a těžko předvídatelné právní regulace problémovou otázkou realizace obchodní transakce. Podobné je to i v oblasti nekomerční. Ekonomický rozměr problematiky má i další rozměry – finanční a právní náročnost sporů s mezinárodním prvkem, resp. sporů vedených na území jiného státu. Nikoli náhodou je tak v článku 81 odst. 2 SFEU, v reakci na vazbu právních a ekonomických účinků, uvedena oblast přijímání legislativních opatření s tím, že je „*to nezbytné k řádnému fungování vnitřního trhu*“. Toto konstatování, které se objevilo obdobně i v článku 65 SES, prezentuje i samotnou podmíněnost obou stránek.

Právní aspekty evropského justičního prostoru mohou být představeny z různých pohledů. V první řadě je to vymezení oblasti práva, kde je prostor jako takový realizován. Z tohoto pohledu lze konstatovat, že se jedná o **následující oblasti** a s nimi související **typy unifikace**.

Unifikace zacházení s národním právem, která se promítá do sjednocení norem určujících rozhodné právo (kolizních norem) či upravujících další aspekty kolizní problematiky. Důsledkem je existence jednotných kolizních norem určujících rozhodné právo. Tuto podobu unifikace vyjadřuje otázka „*jakým právním řádem se řídí posuzovaný vztah?*“.

Příklad. Článek 8 odst. 2 Nařízení Řím I: V míře, ve které nebylo právo rozhodné pro individuální pracovní smlouvu zvoleno stranami, se smlouva řídí právem země, v níž, případně z níž zaměstnanec při plnění smlouvy obvykle vykonává svou práci.

Tato technika pracuje s prostředím různých národních úprav hmotného práva – kolizí právních řádů. Snahou je lokalizace vztahu do

působnosti určitého právního řádu, resp. z pohledu rozhodování soudu otázka, který právní řád je rozhodným právem pro daný právní vztah. Navázání by mělo reflektovat i určitý užší vztah k území. Samozřejmě, že unifikace hmotného práva, ať již pro všechny vztahy nebo vytvoření zvláštní úpravy pro vztahy s mezinárodním prvkem, je efektivnější. Unifikace v oblasti kolizního práva je v současné fázi vývoje však reálnější. Má také další nespornou výhodu: je šetrnější tam, kde máme zájem zachovat hodnoty národních úprav. Tato metoda respektuje onu zajímavou diverzitu národních úprav a rozvoj alternativních pohledů na jednotlivé problémy.

Upozornění: *Není vyloučeno, že v budoucnu by otázka mohla být položena také jinak: „Kterou normou či kterým právním řádem se řídí posuzovaný vztah?“ Zde narážíme na snahy orgánů EU přijmout zvláštní úpravu některé z oblastí závazkového práva, která se uplatní či může uplatnit při přeshraničních obchodech. K datu zpracování práce to je návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o společné evropské úpravě kupní smlouvy (15429/11 JUSTCIV 265).*

Unifikace přístupu k soudu, tedy úprava otázek určujících pravomoc soudů členských států. Tato unifikace se soustřeďuje na jednotné uchopení odpovědi na otázku „Kde podat návrh na zahájení řízení?“.

Příklad. Článek 7 odst. 1 Nařízení Brusel 1: Osoba, která má bydliště v některém členském státě, může být v jiném členském státě žalována: 1) a) pokud předmět sporu tvoří smlouva nebo nároky ze smlouvy, u soudu místa, kde závazek, o němž se jedná, byl nebo měl být splněn; b) pro účely tohoto ustanovení a pokud nebylo dohodnuto jinak, je místem plnění zmíněného závazku:

- v případě prodeje zboží místo na území členského státu, kam zboží podle smlouvy bylo nebo mělo být dodáno,
- v případě poskytování služeb místo na území členského státu, kde služby podle smlouvy byly nebo měly být poskytnuty; c) nepoužije-li se písmeno b), použije se písmeno a).

Unifikace zacházení se soudním rozhodnutím. Jednotná úprava této fáze zajišťuje předvídatelnost v procesu výkonu rozhodnutí, resp. předvídatelnost týkající se důvodů pro odmítnutí uznání či prohlášení vykonatelnosti. Odstraňuje problém spojený se „vzájemností“

uznávání a unifikuje důvody pro odmítnutí. Zpravidla napomáhá i sjednocení dokumentů, které jsou vyžadovány.

Příklad. Článek 39 Nařízení Brusel I: Rozhodnutí vydané v některém členském státě, které je v tomto členském státě vykonatelné, je vykonatelné v jiném členském státě, aniž je vyžadováno prohlášení vykonatelnosti.

Článek 5 Nařízení č. 805/2004: Zrušení doložky vykonatelnost. Rozhodnutí, které bylo v členském státě původu potvrzeno jako evropský exekuční titul, je uznáno a vykonáno v ostatních členských státech, aniž je zapotřebí prohlášení o vykonatelnosti a aniž může být proti jeho uznání podán protest.

Přijetí pravidel upravujících právní pomoc či další formy styku mezi orgány členských států EU. Úprava této oblasti napomáhá jednoduššímu styku mezi justičními a jinými orgány jednotlivých členských států. Vedle tradičních prostředků právní pomoci, jako je doručování, dokazování atd., zahrnuje i různé více či méně formální styky mezi orgány.

Otázka by v souvislosti s podobami unifikace také mohla znít: „**A co unifikace hmotného práva na úrovni EU?**“ Zde je vhodné se krátce zastavit, byť se učebnice nevěnuje ani harmonizačním, ani unifikačním snahám na úrovni soukromého práva, tzn. evropskému soukromému právu. Nicméně tento typ unifikace je základní. Jiné procesy unifikace, tj. kolizní či procesní, pokud jde o otázku určení pravomoci, reflektují rozdíly v hmotném právu a spíše je i vyrovnávají. A ono vyrovnávání je někdy docela složité. Viz například problematiku spotřebitelských obchodů a tzv. materializovanou volbu práva, kde je snahou zachovat možnost volby práva a současně v oblasti hmotněprávní zachovat úroveň ochrany spotřebitele.

Příklad. Zelená kniha o možnostech politiky pro pokrok směrem k evropskému smluvnímu právu pro spotřebitele a podniky [6 KOM(2010) 348 v konečném znění, 1. 7. 2010]; Zpráva o pokroku strategie Evropa 2020, KOM(2011).

„Zastavení se“ může být v případě sledování otázky unifikace soukromého práva v evropském prostoru vícero:

a) **Harmonizace hmotného práva.** Otázka harmonizace je otázkou směrnicevého práva. V této souvislosti již v minulosti zazněly trefné poznámky o „ostrůvcích unifikovaného práva v moři národních právních řádů“. Pravomoci EU jsou roztroušeny ve vícero ustanoveních. Jde o články 114–116 SFEU s tím, že pro naši oblast je nejčastěji využíván právě článek 114.

b) **Nestátní aktivity.** Nestátní, akademické aktivity patří k nezbytnému koloritu unifikačních trendů v rámci Evropské unie. Je nutno říci, že je na škodu jejich roztríštěnost, která vede k tomu, že než praxe může začít využívat určitý z prostředků, objeví se jiný a původní je zapomenut. Samozřejmě hodnota komparativní zůstává. V tomto směru patří k zajímavým počínům „*Principles of European Contract Law*“ (PECL) – Principy evropského smluvního práva. Jejich šance být využívány jako smluvní podmínky byla značná a takto byly i před několika lety diskutovány. Z dalších aktivit, které mají vyšší publikaci, je možné uvést návrh Společného referenčního rámce (DCFR).

c) **Návrh Nařízení o společné evropské právní úpravě prodeje** [KOM(2011) 635] v konečném znění, 2011/0284 (COD), představuje nový typ aktivity v oblasti smluvního práva. Základní myšlenkou je vznik fakultativního nástroje pro úpravu přeshraničního spotřebitelského (zejména, nikoli však výlučně, neboť si jej mohou zvolit i mikropodniky či malé a střední firmy) prodeje. V podstatě tak vznikne to, co jsme již znali v ČR v období platnosti Zákoníku mezinárodního obchodu, tj. paralelní úprava. Jedna s původem vnitrostátním a obsaženým zpravidla v občanských zákonících, druhá s původem evropským a obsažená v nařízení. V době psaní práce je osud této normy více než nejistý.

Bez jakéhokoli podceňování aktivit na poli soukromého práva a jejich významu pro rozvoj komparativních bádání je dle našeho názoru doba přijetí společné úpravy značně vzdálena. Důvodem nejsou jen vlastní rozdíly mezi úpravou jednotlivých institutů, důvodem jsou i legislativní techniky a celková právní kultura v jednotlivých zemích Evropy.

Jakých otázek se učebnice týká? Uveďme si je na příkladu.

Příklad 1. Společnost mající sídlo a místo podnikání na území ČR uzavřela smlouvu o prodeji stolů se společností mající sídlo a místo podnikání ve Velké Británii. Zboží mělo vady, které byly řádně reklamovány. Česká společnost reklamaci neuznala, anglická společnost odmítla zaplatit plnou kupní cenu. Česká společnost chce podat návrh na zaplacení zbývajících kupní ceny a náhradu vzniklé škody. Otázky, které budou řešeny, lze formulovat následovně:

- a) sudiště, tj. u soudu, kterého státu bude podán návrh;
- b) právní režim smlouvy, tj. kterým právním řádem se bude uvedená smlouva řídit;
- c) po vydání soudního rozhodnutí otázka, za jakých podmínek bude rozhodnutí uznatelné a vykonatelné;
- d) v případě, že bude soud nucen zajistit doručení či provedení důkazu na území druhého státu, za jakých podmínek toto bude možné.

Příklad 2. Pan a paní W., státní příslušníci ČR, mající v ČR i své bydliště, se rozhodli odejít za prací do Paříže. Zde uzavřeli smlouvu s místním hotelem, který je na obou pozicích zaměstnal. Po dvou letech se pan a paní W. rozhodli rozvést a vyřešit rovněž majetkové vztahy včetně vztahů ke svým dvěma dětem. Paní W. s jedním dítětem odletěla zpět do ČR. Pan W. se starším synem zůstal ve Francii. Otázky, které budou řešeny, lze formulovat následovně:

- a) sudiště, tj. soud, kterého státu bude pravomocný k rozhodnutí otázky rozvodu, vypořádání majetku a vztahů k dětem;
- b) právní režim jednotlivých otázek, tj. dle kterého práva bude posuzován rozvod, vypořádání majetku, vztahy k dětem včetně výživného;
- c) po vydání soudního rozhodnutí otázka uznání a prohlášení vykonatelnosti všech rozhodnutí.

V čem je řešení na úrovni evropského práva jiné proti úrovni národní či mezinárodní? Samozřejmě, **mezinárodní úroveň**, která zajišťuje univerzalitu řešení, by byla pro oblast mezinárodního práva soukromého nejvhodnějším řešením. V rámci celosvětovém by tak byla řešena otázka, **kde má být podán návrh na zahájení řízení a jaké právo bude užito pro řešení merita sporu** jednotně. Byl by zajištěn rovněž výkon rozhodnutí soudu v jiném státě. Při univerzálním řešení by bylo v zásadě jedno, alespoň pro určení sudiště, rozhodného práva a zacházení s rozhodnutím, kde bude spor řešen. Odpověď na otázky výše položené by byla vždy stejná a vedla by ke stejnému fóru i právu.

Vhodnější by rovněž bylo, kdyby došlo k situaci, kdy bude unifikováno nejen kolizní a procesní, ale i hmotné právo.

Je však nutné se vrátit na pevnou půdu a vnímat realitu unifikačních procesů. Univerzální unifikace nebyly úspěšné a v blízké době nelze očekávat změnu. **Regionální unifikace** na úrovni práva procesního a kolizního je kompromisem, který je schopen pro ekonomickou integraci zajistit naplnění jejich funkcí tam, kde jde o předvídatelnost právní regulace. Rozměr Evropské unie (počet států včetně států s právem *opt-in*, stranou stojí Dánsko, byť v konečném efektu se formou mezinárodní smlouvy postupně zapojuje), univerzální charakter řešení kolizí, deklarování pravomocí i na vztahy se třetími státy a snaha o jednotné uchopení těchto vztahů atd. nesporně zvyšují význam celého procesu. Evropská (unijní) regionální unifikace, zasahující oblast mezinárodního práva soukromého (zejména kolizní právo) a oblast mezinárodního práva procesního (zejména pravomoci a uznání a prohlášení vykonatelnosti rozhodnutí), je mimořádně významným prvkem budování Evropské unie jako ekonomického prostoru. Není omezena jen na řešení vnitrounijních kolizí, ale v tomto směru je její rozměr univerzální.

Dalším pohledem pro uchopení námi sledované problematiky může být **určení pramenů – zdrojů právní úpravy** – užitých k úpravě evropského mezinárodního práva soukromého a procesního. Do úvahy přicházejí ať již vzhledem k historickému vývoji této oblasti, tak i vzhledem k pravomocem „EU dovnitř“ či ve vztahu „EU – třetí státy“: *právo primární, právo sekundární*. Svou roli si zachovává i *právo terciární*, které je tvořeno mezinárodními smlouvami. Nad rámec této učebnice je diskuze o začlenění tohoto naposledy uvedeného pramene – tj. do práva evropského či práva mezinárodního.

Jiným pohledem může být sledování **soustav justičních orgánů a úkolů**, které tyto plní. Co tímto máme na mysli? Evropské právo je aplikováno národními soudy. Evropská soustava soudů ve smyslu jednotné evropské soudní soustavy existující v členských státech neexistuje. Na druhé straně ovšem existuje Soudní dvůr, jehož pravomoci se směrem k námi sledované problematice vyvíjely. V námi sledované oblasti evropského justičního prostoru ve věcech civilních má Soudní dvůr EU pravomoci interpretační (viz dále).

I.2 Řím – Maastricht – Amsterdam – Nice – Lisabon

Evropská unie svou legislativní činností na poli mezinárodního práva soukromého dalece překonala jiné regionální či univerzální unifikační aktivity. Bez podceňování oněch jiných aktivit, které se objevily v minulosti od dob zejména Manciniho či Assera a které se objevují dnes v různých částech světa (Latinská Amerika, Afrika v rámci OHADA), jsou to aktivity realizované v rámci Evropské unie, které mají ambici dosáhnout na budoucí možnou regionální kodifikaci mezinárodního práva soukromého a procesního. Napomáhá tomu samozřejmě typ integrace a pravomoci, které orgány EU v této oblasti postupně získaly. Na příkladu EU lze vidět důležitost nastavení pravomocí orgánů EU a národních států i uchopení interpretačních pravomocí jednoho orgánu sjednocujícího význam jednotlivých termínů. Ve vývoji této oblasti lze zaznamenat několik časových etap, které jsou uvozeny základními smlouvami vytvářejícími tuto integraci.

Od založení Společenství do přijetí Maastrichtské smlouvy.

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, jen zdánlivě se budování ekonomické integrace akcentující odbourávání administrativních a legislativních překážek volného pohybu zboží, osob, služeb a kapitálu nedotýká oblasti soukromého práva. Je tomu právě naopak. Není tudíž divu, že od počátku vzniku Společenství byla věnována těmto otázkám značná pozornost. V centru pozornosti bylo „rozhodnutí soudu či rozhodčího soudu a zajištění jeho výkonu v jiném státě, než byl stát jeho vydání“. Kámen úrazu a základní překážku řešení na komunitární úrovni představovaly pravomoci Společenství. Společnou evropskou úpravu bylo možné opřít pouze o článek 220 Smlouvy o založení EHS (později přečíslován na čl. 293).

„Členské státy zahájí mezi sebou v případě potřeby jednání s cílem zajistit ve prospěch svých státních příslušníků...

– *zjednodušení formalit, jimž podléhá vzájemné uznávání a výkon soudních rozhodnutí a rozhodčích nálezů“.* (zkrácená citace, autor)

Prvním aktem, který vznikl s odvoláním na článek 220, byla *Bruselská úmluva o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních* (přijata 1968, vstup v platnost 1973). Známý problém – různá interpretace unifikovaných textů národními soudy a postupem času i velmi rozdílná aplikace – byl zmírněn založením pravomoci Soudního dvora k její interpretaci (*Protokol o výkladu Úmluvy o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních Soudním dvorem Evropských společenství*). Úmluva se zabývala především dvěma okruhy problémů: otázkou pravomoci soudů jednotlivých členských států a otázkou uznání a vykonatelnosti soudních rozhodnutí. I když vzniklo více návrhů dalších dokumentů, zůstala Bruselská úmluva po dlouhou dobu jedinou platnou úmluvou. Tedy až do roku 1991, kdy vstoupila v platnost *Úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy* (Římská úmluva), která mezi členskými státy unifikovala zacházení s právními řády (kolizní právo).

Důvodů, proč byla jako pramen úpravy zvolena mezinárodní smlouva, bylo více. Zásadním a rozhodujícím byly omezené pravomoci Společenství. Jako další lze uvést i výhrady k regionální unifikaci jako překážce pro vznik univerzální úpravy. Nebo dále důvody doktrinální, které odrážejí rozdíly v přístupu právních řádů k jednotlivým otázkám. Mimo nesporných výhod přinesla forma mezinárodní smlouvy i řadu problémů. Z mnoha je možné připomenout nepřehlednost v platných verzích smlouvy a protokolů mezi jednotlivými státy. Při přístupech nových členských států docházelo pravidelně k novelizaci či jiným úpravám některých článků úmluvy. Samozřejmě, stávající členové museli ratifikovat novou verzi a po přechodnou dobu tak platily mezi státy verze rozdílné. Obě smlouvy byly smlouvami uzavřenými, tzn. omezenými jen na členské státy. Vzhledem k potřebě rozšířit tuto spolupráci i na státy ESVO byla přijata v roce 1988 tzv. *Luganská úmluva o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních*. Tato tzv. paralelní úmluva z větší části sledovala obsah Bruselské úmluvy.

Období od Maastrichtské do Amsterodamské smlouvy. Zlom v pravomocích Společenství pro oblast spolupráce ve věcech civilní justice přinesla Maastrichtská smlouva – Smlouva o Evropské unii

(vstup v platnost 1. 11. 1993 – dále SEU). Ta vytvořila tzv. tři pilíře. V rámci třetího pilíře, mezivládního, byla obsažena a vlastně poprvé zmíněna spolupráce v oblasti justice a vnitřních věcí (čl. K.1.). Společné závěry byly sice nadále přijímány výlučně cestou souhlasu všech členských států (tj. cestou mezinárodních smluv), nicméně SEU vymezila i institucionální rámec pro jednotlivé orgány EU. Rada ES získala dle článku K.3.2. vedle možnosti zaujímat společné postoje, přijímat společné akce, zejména oprávnění ke zpracování návrhů mezinárodních úmluv a doporučení k přijetí členskými státy. Naproti tomu Soudní dvůr EU neměl žádné širší pravomoci v oblasti interpretace – mohl interpretovat ustanovení smluv vypracovaných Radou a rozhodovat spory týkající se jejich uplatnění jen za podmínek stanovených v těchto smlouvách a jen v případě, když byla tato pravomoc výslovně dána. Marginální byla i pozice Evropského parlamentu.

Bezprostředně po přijetí Maastrichtské smlouvy vznikla řada rezolucí, návrhů dalších mezinárodních úmluv či doporučení. Nicméně v podobě mezinárodní úmluvy přijaté na základě článku K.3. se objevují pouze dvě mezinárodní smlouvy (*Úmluva o pravomoci a uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských – Brusel II, Úmluva o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních*). V jejich případě se plně projevila slabá stránka unifikací pomocí mezinárodních smluv – dlouhodobost procesu projednávání v národních parlamentech a následné zastarání textu úpravy. Žádný z návrhů se nestal platnou úpravou, byť o jejich obsahové kvalitě svědčilo to, že nakonec byly základem budoucích nařízení. Podobný osud sdílela i mezinárodní úmluva přijatá v roce 1995 na základě článku 293 SEU – *Úmluva o insolvenčních řízeních*.

Amsterdam a období po Amsterdamu. Rozhodující vliv na dnešní situaci mělo přijetí Amsterdamské smlouvy (2. 10. 1997, vstup v platnost 1. 5. 1999) vytvářející prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. Teprve od této chvíle lze hovořit i o tvorbě evropského mezinárodního práva soukromého a procesního.

Tento prostor má dvě složky – *trestněprávní a civilní*. Zatímco trestněprávní justiční prostor zůstává ve třetím pilíři, civilní justiční prostor se přesouvá do pilíře prvního, komunitárního. Tímto získává

právní regulace spolupráce v oblasti civilní povahu komunitární legislativy. Dochází k významné změně v institucionálních pravomocích. Orgány Evropských společenství získávají pro tuto oblast pravomoc vytvářet právní úpravu cestou vydávání aktů sekundárního práva. Do Smlouvy o založení ES byla včleněna nová hlava IIIa (přečíslovaná na hlavu IV) s názvem *Vízová, azylová a přistěhovalecká politika a jiné politiky týkající se volného pohybu osob*. Pod tímto ne zcela výstižným názvem se skrývá celá soukromoprávní oblast s mezinárodním přesahem. Opatření v oblasti justiční spolupráce byla předvídaná v článku 61 písm. c), detailněji vymezena v článku 65, pravomoci orgánů byly uvedeny v článku 67. Jednotná interpretace byla upravena v článku 68 Amsterodamské smlouvy. Možnost přijímání opatření je v této úpravě omezena „*přeshraničností spolupráce*“ a „*mírou nezbytnou pro řádné fungování vnitřního trhu*“.

Článek 65:

Opatření v oblasti justiční spolupráce v občanských věcech s důsledky na území jiného státu, přijímaná podle článku 67 a v míře nezbytné pro řádné fungování vnitřního trhu, zahrnují:

- a) *zlepšení a zjednodušení:*
 - *systému doručování soudních a mimosoudních písemností do ciziny;*
 - *spolupráce při provádění důkazů;*
 - *uznání a výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech včetně rozhodnutí v mimosoudních věcech;*
- b) *podporu kompatibility norem členských států v oblasti kolizní a určování pravomoci;*
- c) *odstraňování překážek dobrého fungování občanského soudního řízení, v případě nutnosti podporou kompatibility norem občanského práva procesního členských států.*

Článek 65 představuje základní východisko pro úpravu naší oblasti. Vedle něj je vhodné zmínit také článek 95 a článek 293 SES. Článek 95 SES umožnil přijmout opatření v oblasti sbližování norem, jehož účelem je vytvoření a fungování vnitřního trhu. Článek 293 (původně 220) SES umožňoval uzavírat smlouvy mezi členskými státy. Jeho význam se minimalizoval po vstupu v platnost Maastrichtské smlouvy. Vstupem v platnost Amsterodamské smlouvy zmizela nutnost (ale pro zúčastněné státy i možnost) uzavírat v uvedené oblasti mezi sebou

navzájem mezinárodní úmluvy. Jednotlivé záležitosti bylo nutné nadále upravovat akty sekundárního práva.

Upozornit je nutné na zvláštní postavení tří států. Protokoly k Amsterodamské smlouvě je vyloučena aplikace hlavy IV pro Dánsko, Velkou Británii a Irsko. Nicméně pozice Irska a Velké Británie je odlišná v tom, že mohou *optovat* pro jednotlivé případy. Této možnosti široce využily u nově přijatých norem z oblasti kolizního i procesního práva.

Oblast justiční spolupráce ve věcech civilních byla předmětem jednání na dalších fórech. Bylo přijato více dokumentů a programů, z nichž některé je vhodné i zde zmínit. Po vstupu v platnost Amsterodamské smlouvy (před ní je třeba zmínit „*Vienna Action Plan*“ z roku 1998 a závěry ze zasedání Evropské rady v Tampere z roku 1999) to je tzv. Haagský program, přijatý Radou v roce 2004. Aktuálně na něj navazuje Stockholmský program (Stockholmský program – otevřená a bezpečná Evropa, která slouží svým občanům a chrání je, 2010/C 115/01) přijatý v roce 2009. Ten proklamuje pokračování v unifikaci uvedené v Haagském programu, a to pro roky 2010 až 2014. Naznačuje směr rozvoje, a to včetně oblasti mezinárodního práva soukromého a procesního. Vedle zjednodušení stávajících procesů uznání, zavedení e-justice do dalších oblastí, je to zavedení stávajících procesů do nových sfér mezinárodních kontaktů, jako je oblast dědictví atd.

Smlouva z Nice (2000, vstup v platnost 2003). Námi sledované oblasti se smlouva z Nice dotkla v několika směrech. Především otevřela prostor k přijetí dalších států do EU (východní a střední Evropa, Středomoří) a tím nepřímě přispěla k rozšíření evropského justičního prostoru do dalších územních oblastí. Dále se dotkla námi uvedené problematiky v otázce rozhodovacích procedur – změna se dotkla oblasti rodinného práva.

Lisabonská smlouva (dále SFEU, 2007, vstup v platnost 1. 12. 2009). Tato smlouva přinesla řadu změn do fungování EU. Pokud jde o námi sledovanou oblast, nepřinesla zde ony převratné změny, které se v minulosti objevily u Amsterodamské smlouvy. Nicméně určité posuny v dílčích otázkách lze zaznamenat. Oblast mezinárodního práva soukromého je obsažena v hlavě V (Prostor svobody, bezpečnosti a práva), a to v samostatné kapitole 3 obsahující jediný článek 81. Ve

srovnání s článkem 65 Amsterodamské smlouvy se zdá být článek 81 SFEU širší v několika směrech. V první řadě je to onen výčet oblastí, kde má být spolupráce realizována a kde se objevují výslovně některé další – byť méně významné – oblasti. Dále, a to může v budoucnu sehrát určitou roli, zatímco článek 65 Amsterodamské smlouvy hovoří u přijímání opatření o „*míře nezbytné pro řádné fungování vnitřního trhu*“, článek 81 SFEU o přijímání „*zejména pokud je to nezbytné k řádnému fungování vnitřního trhu*“.¹ Rovněž některé další otázky jsou řešeny rozdílně. Poukázat je třeba na pravomoci při podávání předběžné otázky, oblast rodinného práva a otázku tzv. zesílené spolupráce.

Nadále je třeba rozlišovat mezi pravomocemi **vnitřními**, které jsou uplatňovány jednak vůči členským státům podílejícím se plně na vytváření justiční spolupráce v oblasti civilní, jednak vůči těm státům, které se neúčastní na vytváření evropského justičního prostoru (Dánsko), nebo mají zvláštní postavení (Irsko, Velká Británie). Vůči pravomoci vnitřní stojí pravomoc vnější, směřovaná na vztahy „**členské státy EU – třetí stát**“.

Základ pro pravomoci orgánů EU vůči členským státům, plně se podílejícím na vytváření společného justičního prostoru ve věcech civilních, představuje článek 67 a 81 SFEU. Na naši problematiku dopadá i článek 114 zabývající se aproximací. Obsah justiční spolupráce ve věcech civilních je definován v článku 81:

Článek 81:

- „1. Unie rozvíjí justiční spolupráci v **občanských věcech s mezinárodním prvkem** založenou na zásadě **vzájemného uznávání soudních a mimosoudních rozhodnutí**. Tato spolupráce může zahrnovat přijímání opatření pro sbližování právních předpisů členských států.
2. Pro účely odstavce 1 přijímají Evropský parlament a Rada řádným legislativním postupem opatření, která mají, zejména pokud je to **nezbytné k řádnému fungování vnitřního trhu**, za cíl zajistit:
- a) **vzájemné uznávání a výkon soudních a mimosoudních rozhodnutí mezi členskými státy;**

¹ Viz zejména Bogdan, M. *Concise Introduction to EU Private International Law*. 2. ed. Groningen: Europe Law publishing, 2011, s. 10.

- b) přeshraniční doručování soudních a mimosoudních písemností;
 - c) slučitelnost kolizních norem a pravidel pro určení příslušnosti platných v členských státech;
 - d) spolupráci při opatrování důkazů;
 - e) účinný přístup ke spravedlnosti;
 - f) odstraňování překážek řádného průběhu občanskoprávního řízení, v případě potřeby podporou slučitelnosti úpravy občanskoprávního řízení v členských státech;
 - g) rozvíjení alternativních metod urovnávání sporů;
 - h) podporu dalšího vzdělávání soudců a soudních zaměstnanců.
3. Odchylně od odstavce 2 přijímá Rada opatření týkající se rodinného práva s mezinárodním prvkem zvláštním legislativním postupem. Rada rozhoduje jednomyslně po konzultaci s Evropským parlamentem.

Rada může na návrh Komise přijmout rozhodnutí určující ty aspekty rodinného práva s mezinárodním prvkem, které mohou být předmětem aktů přijatých řádným legislativním postupem. Rada rozhoduje jednomyslně po konzultaci s Evropským parlamentem.

Návrh uvedený v druhém pododstavci se postoupí vnitrostátním parlamentům. Vysloví-li některý vnitrostátní parlament během šesti měsíců ode dne tohoto postoupení svůj nesouhlas, není rozhodnutí přijato. Není-li nesouhlas vysloven, může Rada rozhodnutí přijmout. “

Vedle základní spolupráce členských států je možné v této oblasti realizovat i tzv. **zesílenou spolupráci** (viz článek 20 Smlouvy o Evropské unii a články 326, 329 SFEU). Jako příklad může sloužit *nařízení Rady (EU) č. 1259/2010 ze dne 20. 12. 2010, kterým se zavádí posílená spolupráce v oblasti rozhodného práva ve věcech rozvodu a rozluky*.²

Postavení Irska a Spojeného království upravuje v prostoru svobody, bezpečnosti a práva Protokol č. 21 připojený ke Smlouvě o Evropské unii a Smlouvě o fungování Evropské unie. Tento protokol upravuje podmínky, za kterých se mohou oba státy účastnit spolupráce v jednotlivých případech přijímaných norem. Doposud se oba státy zúčastnily spolupráce ve všech případech.

Postavení Dánska je upraveno v Protokolu č. 22 o postavení Dánska, připojeného ke Smlouvě o Evropské unii a ke Smlouvě o fungování Evropské unie. Dánsko se neúčastní přímo na žádné z oblastí

² Česká republika se v tomto konkrétním případě posílené spolupráce k datu zpracování učebnice neúčastní. Do budoucna samozřejmě není její účast vyloučena.

uvedených výše, nicméně oboustranně existuje zájem na úpravě oblastí spolupráce ve věcech civilních. V takovém případě jsou vzájemné vztahy upraveny mezinárodní smlouvou. Jako příklad může sloužit Dohoda mezi Evropským společenstvím a Dánským královstvím o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních, podepsaná v Bruselu dne 19. 10. 2005.

Pravomoci EU v oblasti justiční spolupráce ve věcech občanských a obchodních jsou pravomocemi sdílenými (článek 4 odst. 2 SFEU – prostor svobody, bezpečnosti a práva).

Pravomoci vnější, tj. pravomoci pro vztahy vůči třetím (nečlenským) státům, reprezentují dva základní okruhy vztahů:

- Vztahy upravené (povětšinou) **před vstupem do ES/EU dvoustrannými smlouvami**. Zpravidla jde o smlouvy o právní pomoci.
- Vztahy upravené **mnohostrannými smlouvami**. Nejčastějším případem jsou smlouvy přijaté v rámci Haagské konference mezinárodního práva soukromého.

Pravomoc EU je v oblasti vztahů ke třetím státům pravomocí výlučnou v oné míře, ve které byly tyto pravomoci vykonány jako vnitřní pravomoci. V minulosti byla tato otázka vícekrát zkoumána. Formulována a následně zodpovězena byla v rozhodnutích Soudního dvora či posudcích.³ Pro námi uvedenou oblast vedle doktríny AETR vyjádřil postavení orgánů ES/EU posudek ESD číslo 1/03 ze dne 7. 2. 2006. Týkal se uzavření Luganské úmluvy II. Dnes je tato otázka upravena článkem 3 odst. 2 SFEU. Připomenout je vhodné také článek 351 SFEU. Ten obsahuje jak povinnost slučitelnosti těchto smluv s právem EU, tak otázku pravomocí orgánů EU. Otázka stávajících smluv a možnost sjednávání dvoustranných smluv do budoucna jsou upraveny zvláštními nařízeními.⁴

³ V české literatuře k analýze této problematiky zejména Pauknerová, M. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 108–111. Zde rovněž rozbor rozhodnutí ESD 22/70 Komise vs. Rada z 31. 3. 1971 (zmínka o doktríně AETR). Dále také krátký rozbor posudku ESD 1/03 z roku 2006 v článku P. Břízy uvedeném v úvodní literatuře.

⁴ Nařízení Rady (ES) č. 664/2009 ze dne 7. 7. 2009, kterým se zřizuje postup pro sjednávání a uzavírání dohod mezi členskými státy a třetími zeměmi o příslušnosti, uznávání a výkonu rozsudků a rozhodnutí ve věcech manželských, věcech rodičovské zodpovědnosti a věcech vyživovacích povinností a o právu rozhodném ve věcech vyživovacích povinností; Nařízení

I.3 Zdroje a oblasti právní úpravy evropského mezinárodního práva soukromého a procesního

Otázka **zdrojů právní úpravy** námi sledované oblasti má několik rozměrů. V první řadě jsou to zdroje evropského mezinárodního práva soukromého samotného (bez zkoumání skutečnosti, zda je tato disciplína součástí mezinárodního práva soukromého či evropského práva). Dále jsou to vazby mezi těmito zdroji. Nakonec to jsou vazby k ostatním zdrojům mezinárodního práva soukromého – normám vnitrostátního původu a normám mezinárodního původu. Druhý a třetí problémový okruh zpracujeme v obecné rovině. V detailu, který může ve výsledku znamenat rozdílné aplikační pořadí pro konkrétní případ, budou rozebrány u každého nařízení samostatně. Obecný výklad je zde prakticky vyloučen.

Právo primární. Primární právo, aktuálně zakotvené ve Smlouvě o Evropské unii (SEU) a Smlouvě o fungování Evropské unie (SFEU), není považováno za přímý pramen úpravy evropského mezinárodního práva soukromého. Role primárního práva je jiná. Slovy V. Týče v úvodu kapitoly Akty členských států (primární právo) „*Akty členských států jsou prvotním pramenem základních pravidel, na nichž Unie spočívá*“.⁵ Nicméně, i když je role primárního práva jiná než práva sekundárního, nelze se zcela odpoutat od dopadu těchto norem na oblast mezinárodního práva soukromého.

V první řadě je vhodné jednotlivé normy sledovat nikoli a pouze z pohledu aktuálního, ale rovněž pohledem historickým (viz i níže), a to směrem k vývoji této integrace. Evropský justiční prostor zaznamenal vývoj podmíněný pravomocemi předanými státy orgánům této mezinárodní organizace. Pokud jde o evropské mezinárodní právo

Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 662/2009 ze dne 13. 7. 2009, kterým se zřizuje postup pro sjednávání a uzavírání dohod mezi členskými státy a třetími zeměmi ve zvláště vymezených věcech v oblasti práva rozhodného ve smluvních a mimosmluvních závazkových vztazích.

⁵ TÝČ, V. *Úvod do mezinárodního a evropského práva*. 2., aktualizované vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 81.

soukromé, obsahuje primární právo především uvedení již zmíněných pravomocí orgánů EU směrem ke tvorbě práva v oblasti justičního prostoru ve věcech civilních, určení typu pravomocí a tím i určení prostoru pro národní právo (předchozí kapitola) a určení pravomocí Soudního dvora EU k interpretaci práva (následující kapitola).

Je nesporné, že některá uchopení institutů či otázek mezinárodního práva soukromého jak na evropské, tak i na vnitrostátní úrovni, jsou poznamenána dopadem primárního práva. Literatura v této souvislosti uvádí dopad „*zákazu diskriminace kvůli státní příslušnosti*“ a dopad „*principu kontroly země původu*“ jako těch, které mohou poznamenat konkrétní uchopení či konkrétní formulaci hraničního určovatele či jiného prvku normy v této oblasti.

Z primárního práva jsou odvozovány i hodnoty a principy naplňující ochranu realizovanou přes institut veřejného pořádku (výhrada veřejného pořádku) či imperativní normy. V primárním právu jsou viděny rovněž principy, které napomáhají interpretaci kolizních či procesních norem či podmiňující jejich formulaci.

Příklad. Jako příklad lze uvést problematiku spotřebitelské ochrany uchopenou v primárním právu a její odraz v úpravě procesní a kolizní, kdy je jedním z cílů úpravy zajistit standard ochrany poskytovaný spotřebitelům v rámci EU – viz také článek 169 SFEU. Z ustanovení jsou odvozovány dopady na formulaci kolizních či procesních norem – viz článek 8 Nařízení Řím I a články 17–19 Nařízení Brusel I.

Právo sekundární. Prameny sekundárního práva tvoří v oblasti evropského mezinárodního práva soukromého základ úpravy. V souladu s článkem 288 Smlouvy o fungování EU představují prameny sekundárního práva **nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska**.

Nařízení, jako norma s obecnou působností a přímou použitelností na území států tvořících evropský justiční prostor, se stalo základním prostředkem unifikace pro tuto oblast. Jeho pozice je nezpochybnitelná jak v oblasti procesní, tak i v oblasti kolizní. Při jeho využití v této oblasti převládl názor, že unifikační cíle v této oblasti vyžadují vytvoření přímé ujednání právní úpravy, která je nezávislá na úpravě vnitrostátní.

Základní nařízení, která vytvářejí námi sledovaný evropský justiční prostor, jsou k datu zpracování práce:

- *Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (použitelné do 10. 1. 2015 s výjimkou článků 75 a 76, které se použijí od 10. 1. 2014);*
- *Nařízení Rady (ES) č. 1346/2000 ze dne 29. května 2000 o úpadkovém řízení;*
- *Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 (Nařízení Brusel IIa);*
- *Nařízení Rady (ES) č. 1206/2001 ze dne 28. května 2001 o spolupráci soudů členských států při dokazování v občanských nebo obchodních věcech;*
- *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 ze dne 21. dubna 2004, kterým se zavádí evropský exekuční titul pro nesporné nároky;*
- *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 ze dne 12. prosince 2006, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu;*
- *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 ze dne 11. července 2007, kterým se zavádí evropské řízení o drobných nárocích;*
- *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1393/2007 ze dne 13. listopadu 2007 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech (doručování písemností) a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1348/2000;*
- *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 ze dne 11. července 2007 o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy (Řím II);*
- *Nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností;*
- *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I);*
- *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 650/2012 ze dne 4. července 2012 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědických věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení;*
- *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (nahrazující nařízení č. 44/2001).*

Směrnice je v souladu s článkem 288 SFEU „závazná pro každý stát, kterému je určena, pokud jde o výsledek, jehož má být dosaženo, přičemž volba formy a prostředků se ponechává vnitrostátním orgánům“. Některé ze směrnic obsahují požadavky, které je možné,

či dokonce nutné upravit prostředky mezinárodního práva soukromého a procesního. Tzn. reflektovat na požadavek stanovení příslušnosti orgánu/ů, či kolizně vyřešit aplikaci toho práva, které obsahuje určité hodnoty, na jejichž zachování má EU zájem. Situace, kdy existují roztroušené kolizní normy, není zcela ideální. Nicméně se stala realitou zejména v oblasti smluvní. Zde také existovala snaha omezit v rámci transformace Římské úmluvy do nařízení existenci těchto tzv. proliferovaných (*disperzních, roztroušených*) kolizních norem, případně zpracovat jejich přehled a uvést jej do přílohy k nařízení. Toto se nezdařilo. Jako příklad směrnic (bez jakékoli naděje či ambice na výčet), které byly následně provedeny národním právem a obsahovaly ustanovení, jež dopadají do oblasti mezinárodního práva soukromého a procesního či je vhodné provést je jeho prostředky, lze uvést:

- Směrnice č. 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách;
- První směrnice o jiném než životním pojištění č. 73/239/EHS, Druhá směrnice o jiném než životním pojištění č. 88/357/EHS, Třetí směrnice o jiném než životním pojištění č. 92/49;
- Směrnice č. 93/7/EHS, o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků;
- Směrnice č. 94/47/ES, o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k dočasnému užívání nemovitostí (*timesharing*);
- Směrnice č. 96/71/ES, o ochraně vysílaných pracovníků v rámci poskytování služeb;
- Směrnice č. 97/7/ES, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku;
- Směrnice č. 99/44/ES, o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží;
- Směrnice č. 2000/31/ES, o elektronickém obchodu;
- Směrnice č. 2002/83/ES, o životním pojištění;
- Směrnice č. 2002/74/ES, o ochraně zaměstnance při platební nezpůsobilosti zaměstnavatele, která zavádí ustanovení pro přeshraniční případy (novela původní směrnice č. 80/987/EHS);
- Směrnice č. 2005/56/ES, o příhraničních fúzích kapitálových společností;
- Směrnice č. 2002/47/ES, o dohodách o finančním zajištění;
- Směrnice č. 2002/65/ES, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku;
- Směrnice č. 2003/8/ES, o zpřístupnění spravedlnosti v přeshraničních sporech stanovením minimálních společných pravidel pro právní pomoc v těchto sporech;
- Směrnice č. 2006/123/ES, o službách na vnitřním trhu – specifický případ;

- *Směrnice č. 97/5/ES, o přeshraničních převodech;*
- *Směrnice č. 98/26/ES, o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a v systémech vypořádání obchodů s cennými papíry;*
- *Směrnice č. 93/22/EHS, o investičních službách v oblasti cenných papírů ve znění směrnic č. 95/26/ES, č. 97/9/ES a č. 2000/64/ES;*
- *Směrnice č. 97/9/ES, o systémech odškodnění investorů;*
- *Směrnice č. 98/26/ES, o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a systémech vypořádání obchodů s cennými papíry;*
- *Směrnice č. 2001/17/ES, o reorganizaci a likvidaci pojišťoven;*
- *Směrnice č. 2002/47/ES, o dohodách a finančním zajištění;*
- *Směrnice č. 2002/87/ES, o doplňkovém dozoru nad úvěrovými institucemi, pojišťovnami a investičními podniky ve finančním konglomerátu;*
- *Směrnice č. 2000/31/ES, o určitých aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodního styku v rámci vnitřního trhu;*
- *Směrnice č. 2002/58, o zpracování osobních údajů a ochraně soukromí v odvětví elektronických komunikací;*
- *Směrnice č. 72/166/EHS, o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a kontroly povinnosti uzavřít pro případ takové odpovědnosti pojištění, ve znění směrnice č. 72/430/EHS a směrnice č. 84/5/EHS;*
- *Druhá směrnice č. 84/5/EHS, o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel, ve znění směrnice č. 90/232/EHS;*
- *Třetí směrnice 90/232/EHS, o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel;*
- *Směrnice 2000/26/ES, o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a o změně směrnic Rady č. 73/239/EHS a č. 88/357/EHS.*

Rozhodnutí je individuální akt určený konkrétním subjektům. Těmi mohou být jak státy, tak i jiné subjekty (jako jsou například orgány EU). Rozhodnutí je závazné v celém rozsahu. Z hlediska adresátů platí, že pokud jsou v něm uvedeni ti, jimž je určeno, je závazné pouze pro ně. V námi sledované oblasti se používá aktuálně rozhodnutí častěji než dříve. Z hlediska obsahového jsou jím upraveny otázky vymezující pozice orgánů EU k určité problematice. Jako příklad lze v námi sledované oblasti uvést:

- *Rozhodnutí Rady ze dne 9. června 2011, o schválení Haagské úmluvy ze dne 23. listopadu 2007 o mezinárodním vymáhání výživného na děti a dalších druhů*

vyživovacích povinností vyplývajících z rodinných vztahů jménem Evropské unie (2011/432/EU);

- Rozhodnutí Rady ze dne 12. července 2010, kterým se povoluje posílená spolupráce v oblasti rozhodného práva ve věcech rozvodu a rozluky (2010/405/EU).

Doporučení a stanoviska nejsou právními akty a nejsou závazná. V uvedené oblasti se objevují v různých podobách. Zejména tam, kde byly zpracovávány základní dokumenty, se objevily v podobě stanovisek orgánů EU k různým dokumentům. Jako příklad lze v námi sledované oblasti uvést:

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k zelené knize „Méně správních úkonů pro občany: Podpora volného pohybu veřejných listin a uznávání účinků dokladů osvědčujících osobní stav“, KOM(2010) 747 v konečném znění (2011/C 248/19).

Právo terciární – mezinárodní smlouvy. Jako další zdroj právní úpravy, který má význam pro oblast mezinárodního práva soukromého a procesního, jsou uváděny mezinárodní smlouvy. První, spíše již historickou skupinu, tvoří mezinárodní smlouvy uzavřené na základě článku 220/resp. 293 Smlouvy SES. Jde o Bruselskou úmluvu či Římskou úmluvu. Druhou skupinu tvoří mezinárodní smlouvy, které uzavírá na jedné straně Evropská unie v rámci výkonu svých pravomocí a na druhé straně stát třetí. Ze striktně formálního hlediska nejsou tyto smlouvy součástí unijního práva. Nicméně z hlediska obsahového jsou součástí dané oblasti či jsou s ní úzce propojeny. Právní základ, na kterém jsou uzavírány, je různý. Aktuálně se jedná o článek 218 SFEU (dříve článek 300 Smlouvy SES). V minulosti rovněž článek 61 Smlouvy SES.

- *Úmluva o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (Luganská úmluva – den podpisu: 30. 10. 2007; den vstupu v platnost: 1. 1. 2011);*
- *Úmluva o mezinárodním vymáhání výživného na děti a dalších druhů vyživovacích povinností vyplývajících z rodinných vztahů (den podpisu: 23. 11. 2007; nevstoupila v platnost);*
- *Protokol o právu rozhodném pro vyživovací povinnost (den podpisu: 23. 11. 2007; nevstoupila v platnost);*
- *Dohoda mezi Evropským společenstvím a Dánským královstvím o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních (den podpisu: 30. 12. 2007);*

- *Dohoda mezi Evropským společenstvím a Dánským královstvím o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (den podpisu: 10. 10. 2005; den vstupu v platnost: 1. 7. 2007);*
- *Úmluva o mezinárodním vymáhání výživného na děti a dalších druhů vyživovacích povinností vyplývajících z rodinných vztahů (den podpisu: 19. 10. 1996; doposud nevstoupila v platnost).*

Jak vyplývá z přehledu, jde o smlouvy mnohostranné. Vzhledem k pravomocem EU v uvedené oblasti a snaze o uchopení smluv o právní pomoci je možné očekávat v budoucnu i uzavírání smluv dvoustranných (ve smyslu EU a třetí stát).

Aplikace jednotlivých zdrojů právní úpravy mezinárodního práva soukromého a procesního podléhá nejen obecným pravidlům stanovícím aplikační přednost, nýbrž i vyhodnocení směrem ke konkrétnímu posuzovanému vztahu i směrem ke konkrétní právní normě, o které předpokládáme, že bude aplikována. Lze tak uvést jen základní pravidla s tím, že jde o obecný rámec, který je třeba v konkrétním případě hodnotit ve směru naplnění podmínek pro aplikaci. A také potom v konkrétním případě můžeme dospět k jiným závěrům, než které jsou uvedeny v níže uvedeném základním schématu.

Příklad. V níže uvedeném textu hovoříme o přednosti mezinárodních smluv před úpravou v nařízení. Současně však například Nařízení Řím I výslovně uvádí v článku 25 odst. 2: *„Toto nařízení se však použije mezi členskými státy přednostně ve vztahu k úmluvám uzavřeným výlučně mezi dvěma a více členskými státy v rozsahu, ve kterém se týkají oblastí upravených tímto nařízením.“* Typicky potom ty části smluv o právní pomoci, které byly uzavřeny mezi členskými státy EU, nejsou využity v rozsahu působnosti Nařízení Řím I.

Vnitrostátní a evropské zdroje právní úpravy. Evropské mezinárodní právo soukromé a procesní „vstoupilo“ do oblasti, která byla či je v řadě států upravena kodexy mezinárodního práva soukromého a procesního, či alespoň jednotlivými ustanoveními v zákonech. Otázka vzájemné kolize tak byla a je realitou. Obecně je unijní právo přímo aplikovatelné, tzn. nevyžaduje vydání prováděcího předpisu. Tento přímý účinek je dán nařízením a těm předpisům primárního práva, která jsou přímo aplikovatelná. Směrnice zpravidla přímý účinek nemají.

Příklad. Nařízení Řím I má v rozsahu své působnosti (věcné, časové, personální) aplikační přednost před ustanovením ZMPS (v aktuálně účinném znění z roku 1963). Jde například o ustanovení § 9 a § 10, v dosahu působnosti potom také § 4, § 11, § 12, § 13, § 14, § 16 atd.

V naší konkrétní situaci toto znamená, že tam, kde byla přijata nařízení, se nepoužije zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním (ZMPS), či po 1. 1. 2014 jeho nástupce zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém. V některých případech však bylo nutné, případně vhodné, i pro dopad nařízení upravit či přizpůsobit některá ustanovení vnitrostátního práva. Jako příklad lze uvést ustanovení § 68a až § 68c ZMPS.

Mezinárodní a evropské zdroje právní úpravy. Jádrem problému tvoří vztah mezinárodních smluv (dvoustranných, mnohostranných) a norem sekundárního práva EU. Vztah obou zdrojů úpravy má několik možných rovin:

- Aplikační vztah v obecné rovině, kde se pohybujeme v rámci aplikační přednosti mezinárodních smluv.
- Vztah mezi členskými státy EU vázanými jak mezinárodní smlouvou, tak evropskou úpravou dopadající na konkrétní vztah. Viz příklad nahoře, kdy v rámci evropských norem nacházíme ustanovení řešící tuto kolizi, a to ve prospěch normy evropské. Liší se zde zpravidla vztah ke smlouvám dvoustranným o právní pomoci a ostatním, zejména mnohostranným. Zatímco dvoustranné jsou nahrazovány evropskou legislativou, naopak u mnohostranných se předpokládá jejich aplikace či postup dle pravidla efektivnosti.
- Vztah členských států EU vůči třetím státům. Zde má rovněž mezinárodní smlouva přednost, nicméně vzhledem k pravomocem orgánů EU se tato oblast postupně mění – viz část o pravomocích.

Jakákoli zkoumání v této oblasti je tak nutné podříditi konkrétnímu případu a pravidlům obsaženým v jednotlivých evropských normách (viz následující kapitoly).

V předchozích kapitolách již byly naznačeny oblasti, ve kterých se v rámci evropského justičního prostoru ve věcech civilních pohybuje. Jsou to:

- **oblast mezinárodního práva procesního**, kde se setkáváme s unifikací pravomocí soudů členských států, unifikací některých vybraných

procesních otázek, unifikací nakládání s rozhodnutím soudu členského státu EU, regulací právní pomoci, úpravou některých otázek mezinárodního úpadku;

- **oblast kolizního práva**, kde je zřejmě plně upravena problematika práva rozhodného pro závazky, některé otázky problematiky manželského a rodinného práva, některé otázky náležející do oblasti mezinárodního úpadku.

Na závěr je nutné uvést, že evropská unijní unifikace ve výše uvedených otázkách není úplná. Je mezerovitá ve smyslu neexistence unifikace obecných institutů a otázek. Dále neupravuje v rámci konkrétní normy všechny potřebné otázky. Vzájemný vztah, a to zejména směrem k národnímu právu, je prozatím velmi intenzivní.

I.4 Interpretace evropského mezinárodního práva soukromého a předběžná otázka

Interpretace norem evropského mezinárodního práva soukromého a procesního jako unifikovaného, jednotného práva, má dvě stránky. Ty je nutné vnímat společně. Jsou to: institucionální zaštitění procesu interpretace a interpretaci jako proces poznání obsahu normy.

Institucionální zajištění jednotné interpretace náleží Soudnímu dvoru EU (dále jen Soudní dvůr) cestou tzv. předběžné otázky. Evropská unie jako mezinárodní organizace došla zřejmě nejdále v procesu institucionálního zajištění jednoty v interpretaci práva vytvářeného nadnárodním subjektem. Jiné nadstátní integrační celky nedisponují takto vysokým stupněm zajištění interpretační jednoty právních norem, které přijímají.

Oblast interpretace prošla vývojem, jak pokud jde o samotnou pravomoc, tak pokud jde o možnost položit předběžnou otázku týkající se výkladu předpisů tvořících oblast evropské justiční spolupráce. Do vstupu v platnost Amsterodamské smlouvy spadala spolupráce v oblasti civilní justice do tzv. třetího (mezivládního) pilíře. Zdrojem úpravy byly v této oblasti mezinárodní smlouvy. Pro zajištění interpretačních pravomocí Soudního dvora bylo nutné uzavření speciálních protokolů

zakládajících jeho pravomoc. V průběhu přijímání norem nastala situace, kdy byla přijata norma a stala se účinnou (například Úmluva o právu rozhodném pro smlouvy – Římská úmluva), přičemž protokoly o interpretaci vstoupily v platnost o řadu let později. Komunitarizací této oblasti došlo ke změnám i v této otázce. Po vstupu v platnost Amsterodamské smlouvy přestaly být nutné protokoly zakládající pravomoc Soudního dvora k interpretaci norem vytvářejících evropský justiční prostor. V tomto duchu pokračuje i SFEU (viz článek 267).

Vývojem prošla i otázka určení orgánu, který může podat předběžnou otázku. Do vstupu v platnost SFEU se opírala tato možnost o článek 68 Smlouvy ES. Důvodem pro vydělení a omezení možnosti položit předběžnou otázku byla obava o velký nápor interpretačních dotazů. Možnost vznášet dotazy tudíž měl jen soud členského státu, proti jehož rozhodnutím nebylo dle národního práva možné podat opravný prostředek. S dotazy se mohly obracet dle článku 68 odst. 3 i Rada, Komise, členský stát.

Tato pravomoc byla zásadním způsobem změněna přijetím SFEU. Žádost o předběžnou otázku může být podána kterýmkoli soudem či tribunálem členského státu EU. Tím se sjednotil proces pro všechny předběžné otázky.

Příklad. Část článku 267: Soudní dvůr Evropské unie má pravomoc rozhodovat o předběžných otázkách týkajících se:

- a) výkladu Smluv,
- b) platnosti a výkladu aktů přijatých orgány, institucemi nebo jinými subjekty Unie.

Vyvstane-li taková otázka před soudem členského státu, může tento soud, považuje-li rozhodnutí o této otázce za nezbytné k vynesení svého rozsudku, požádat Soudní dvůr Evropské unie o rozhodnutí o této otázce.

Vyvstane-li taková otázka při jednání před soudem členského státu, jehož rozhodnutí nelze napadnout opravnými prostředky podle vnitrostátního práva, je tento soud povinen obrátit se na Soudní dvůr Evropské unie...

Zajištění jednotné interpretace. Druhou stránku této otázky představuje proces interpretace norem. Ten představuje v jednotlivých případech jak proces interpretace v pravém slova smyslu, tak proces, který představuje spíše proces tvorby evropsky jednotných pojmů či jejich

znaků. Důvodem je ona skutečnost, že zatímco v rovině vnitrostátního práva „stojí“ za pojmy užitými v kolizních či procesních normách oblast hmotného práva, která zpravidla naplňuje znaky jednotlivých pojmů (neexistuje-li v dané normě procesní či kolizní zvláštní definice, což je ovšem menšinový případ), je tomu v oblasti evropského práva zatím spíše jinak.

V této souvislosti si lze položit několik otázek:

- Nakolik se při interpretaci pojmů užitých zejména v nařízeních v námi sledované oblasti Soudní dvůr EU opírá o pojmy a jejich znaky uvedené v národním právním řádu, či zda se naopak nesnaží pro naplnění své úlohy o autonomní přístup, nezávislý přímo na jednotlivých právních rádech členských států.
- Zda může tento přístup přerůst z procesu interpretace do procesu jiného. Konkrétně, jak jsme již naznačili v předchozím textu, do tvorby evropsky jednotných pojmů, resp. alespoň definování některých znaků.
- Jakých interpretačních metod užívá Soudní dvůr jako nadnárodní, komunitární soud, v námi sledované oblasti.

Řada rozhodnutí Soudního dvora zdůraznila parametry interpretace, kterou mají národní soudy při aplikaci norem z námi sledované oblasti užít. Za všechny je možné uvést *rozhodnutí č. 29/76 LTU Lufttransportunternehmen GmbH and Co KG vs. Eurocontrol*.⁶ V rozhodnutí, kde se Soudní dvůr zabýval mimo jiné i otázkou dopadu úmluvy v řízení mezi osobou soukromého práva a orgánem státu, zaznělo zásadní stanovisko k otázce výkladu: „v zájmu uniformity interpretace by tato měla být založena na společném evropském základu. Ten je vytvořen nejenom přihlédnutím k systematice a cílům Bruselské úmluvy samotné, ale vychází i z celku obecných principů jednotlivých národních právních řádů“. Jedná se tedy typově o interpretaci autonomní.

⁶ Srovnej dále: 33/78 Somafer SA vs. Saar-Ferngas; C-464/01 Johann Gruber vs. Bay Wa AG; C-292/05 Lechouritou, E., Karkoulas, V, Pavlopoulos, G., Brátsikas, P., Sotiropoulos, D., Dimopoulos, G. vs. Dimosio tis Omospondiakis Dimokratias tis Germanias; 133/78 Gourdain vs. Franz Nadler; 814/79 Staat der Nederlanden vs. Rüffer; C-172/91 Sonntag vs. Waidmann; C-271/00 Gemeente Steenbergen vs. Baten; C-266/01 Préservatrice Foncière TIARD vs. Staat der Nederlanden.

Existují však i rozhodnutí, která se obrátila k národnímu právnímu řádu. Těch je ovšem menšina a obvykle se týkají speciálních otázek, u nichž vzhledem k jejich povaze nelze vytvářet „nadpojmy“, ale je nutné se dostat ke zcela konkrétnímu určení, které je v přímé vazbě na určitá fakta. Asi nejlepším příkladem je zde rozhodnutí *12/76 Industria Tessili vs. Dunlop* a zde uvedené interpretace termínu „místo plnění“.

Další otázkou je, zda se vždy jedná jen o interpretaci a snahu o její jednotu, nebo o jiný proces. Proč se vůbec nad touto otázkou zamýšlíme a v čem spočívá její podstata? Jak jsme již uvedli, kolizní a procesní úpravy v případě, kdy samotná norma neobsahuje znaky unifikovaného institutu, „produkují“ další otázku: jak, případně kterým právním řádem, bude „naplněn“ obsah rozsahů kolizních (a předmětu působnosti procesních) norem, jestliže zde na rozdíl od vnitrostátní úpravy „nestojí“ za pojmy užitými v unifikované kolizní (či procesní) normě hmotné právo. Právo jakého státu tedy určí, zda se jedná o smlouvu o dílo či smlouvu kupní, delikt, druh deliktu, věcné právo, kdy se jedná o věci občanské a obchodní apod. Budou kvalifikační znaky institutu posuzovány dle právního řádu místa fóra, legis causae či jiného právního řádu, například v případě procesních věcí místa výkonu rozhodnutí? Pro kolizní normy se jedná o problém společný jak úpravám národním, tak mezinárodním či regionálním. Byť řešení otázky může být jiné. U procesních norem je toto pouze problém norem mezinárodních a regionálních. Tato otázka je propojena nejen s procesem interpretace, ale také s procesem kvalifikace.

Cest k naplnění pojmu je více:

- Kolizní či procesní norma sama obsahuje i hmotněprávní definici. Těchto případů je jen několik. Konkrétně lze poukázat na definici spotřebitele v článku 6 odst. 1 Nařízení Řím I, definici „obvyklého bydliště právnických osob“ v článku 19, definici písemné formy u prorogační smlouvy v článku 25 Nařízení Brusel I atd.
- Kolizní či procesní norma obsahuje výslovný odkaz na jinou unijní normu. Viz například článek 4 odst. 1 písm. h) Nařízení Řím I.
- Bude využito jiných norem, které jsou součástí daného systému práva, a to bez výslovného odkazu. Zejména do budoucna se zde